

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора
О.Д. Сафіна на дисертацію Д.О. Матвєєвої
«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ
ВІЙСЬКОВОГО ЛІКАРЯ В УМОВАХ ВІЙНИ», подану до захисту на
здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 05 – «Соціальні та
поведінкові науки» зі спеціальності 053 – Психологія**

Дисертація Матвєєвої Дарії Олегівни присвячена надзвичайно актуальній темі, оскільки є продуктивною спробою зробити вагомий внесок у вирішення актуальної науково-практичної проблеми розвитку резильєнтності військових лікарів в умовах війни. Актуальність роботи зумовлена, зокрема, особливою соціальною та професійною значущістю діяльності військового лікаря як важливої складової забезпечення боєздатності військ. Виконання ним професійних обов'язків пов'язане зі збереженням життя і здоров'я військовослужбовців, організацією та наданням медичної допомоги, участю в лікувально-евакуаційних заходах, а також ухваленням клінічних, організаційних і морально відповідальних рішень в умовах невизначеності, дефіциту часу, обмежених ресурсів, підвищеної небезпеки та тривалого психоемоційного напруження.

Авторкою дисертації з наукової точки зору коректно визначено об'єкт, предмет, мету, а також завдання дослідження. У дослідженні гармонійно поєднано теоретичні, емпіричні та математичні методи. Слід також зазначити, що Д.О. Матвєєвою у цілому об'єктивно визначено наукову новизну одержаних результатів. Зокрема, нею уперше сформульовано та науково обґрунтовано авторське визначення поняття «резильєнтність військового лікаря» з урахуванням специфіки військово-медичної діяльності та впливу бойових, професійних і морально-етичних навантажень в умовах

війни; визначено та науково обґрунтовано психологічні особливості розвитку резильєнтності військового лікаря в умовах війни як інтегрального психологічного утворення, що забезпечує адаптивність, професійну ефективність, саморегуляцію, психологічне відновлення та збереження професійної надійності в екстремальних умовах службово-професійної діяльності; емпірично встановлено рівні та психологічні чинники розвитку резильєнтності військового лікаря в умовах війни; розроблено та теоретично обґрунтовано модель діагностики резильєнтності військового лікаря, яка забезпечує комплексне оцінювання її структурних компонентів, психологічних ресурсів і чинників професійно-психологічної вразливості. Дисертанткою удосконалено теоретико-методичні підходи до емпіричного дослідження психологічних особливостей розвитку резильєнтності військових лікарів в умовах війни; авторське напівструктуроване інтерв'ю як інструмент якісного дослідження психологічних особливостей розвитку резильєнтності військових лікарів; наукові уявлення про взаємозв'язок резильєнтності військових лікарів із професійною мотивацією, життєстійкістю, базовими переконаннями, рефлексивністю, копінг-стратегіями, особистісними та комунікативними характеристиками. У дисертації Д.О. Матвєєвої отримали подальший розвиток наукові положення про резильєнтність медичних фахівців, які здійснюють професійну діяльність в умовах війни; уявлення про психологічні ресурси військового лікаря як чинники забезпечення його професійної ефективності, психічної стійкості та психологічного благополуччя; практичні засоби психологічного супроводу та розвитку резильєнтності військових лікарів, представлені комплексом вправ, психотехнік і психоосвітніх інструментів, спрямованих на зміцнення психологічних ресурсів, розвиток саморегуляції та профілактику професійного вигорання; програма психологічної підтримки та розвитку резильєнтності військових лікарів в умовах війни.

Безперечним необхідно визнати і практичне значення одержаних результатів дослідження, яке полягає у розробленні та апробації моделі

діагностики й програми психологічної підтримки та розвитку резильєнтності військових лікарів, призначених для вдосконалення системи психологічного супроводу військово-медичної служби в умовах війни. Розроблена модель діагностики забезпечує комплексне оцінювання структурних компонентів резильєнтності військових лікарів, визначення їхніх індивідуальних психологічних ресурсів і чинників професійно-психологічної вразливості під час виконання службово-професійних завдань. Авторська програма психологічної підтримки та розвитку резильєнтності військових лікарів в умовах війни, що включає комплекс тренінгових вправ, психотехнік і психоосвітніх заходів, може бути впроваджена у практичну діяльність психологів, посадових осіб структур морально-психологічного забезпечення та керівників військово-медичних підрозділів сил оборони з метою профілактики емоційного вигорання, підтримання психічного здоров'я й підвищення професійної надійності медичного персоналу. Результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі Національного університету оборони України, Української військово-медичної академії, в системі післядипломної освіти військових лікарів і підготовки військових психологів, а також у подальших наукових дослідженнях проблем резильєнтності, психічної стійкості, професійної життєстійкості, психологічного супроводу та збереження психічного здоров'я фахівців, які здійснюють медичне забезпечення військ в умовах війни.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи дослідження резильєнтності в психології» дисертанткою на основі теоретичного аналізу зарубіжних та українських наукових джерел визначено концептуальну багатовимірність, термінологічну неоднозначність і методологічну складність конструкту резильєнтності. Резильєнтність військового лікаря визначено нею як здатність медичного фахівця підтримувати психологічну стійкість і професійну компетентність в умовах екстремальних або травмувальних впливів, відновлювати функціонування після стресу та демонструвати посттравматичне зростання, що відображається у зміцненні

внутрішніх ресурсів, зрілості адаптаційних стратегій і збереженні професійної ідентичності. Узагальнення наукових підходів дало Д.О. Матвєєвій можливість виокремити внутрішні й зовнішні детермінанти резильєнтності військового лікаря. За результатами аналізу службово-професійної діяльності військових лікарів в умовах війни виявлено її екстремальну, поліфакторну і психологічно напружену спрямованість. Її специфіка зумовлена поєднанням медичної, військово-службової, морально-етичної та комунікативної складових, впливом загрози життю, дефіцитом часу й ресурсів, необхідністю ухвалення рішень в умовах невизначеності та високою відповідальністю за життя і здоров'я поранених і хворих. Авторкою дисертації обґрунтовано, що резильєнтність військового лікаря має специфічний професійно-психологічний зміст і проявляється у здатності підтримувати емоційну саморегуляцію, зберігати якість професійних рішень в умовах стресу, ефективно взаємодіяти із пораненими, хворими, колегами й командуванням, а також відновлювати функціонування після стресового чи психотравмівного впливу.

У другому розділі дисертації «Емпіричне дослідження психологічних особливостей розвитку резильєнтності військового лікаря в умовах війни» Д.О. Матвєєвою обґрунтовано та застосовано комплекс психодіагностичних методик, що забезпечив системне оцінювання інтегрального рівня досліджуваного конструкту, його структурних компонентів, психологічних ресурсів і зон потенційної уразливості військових лікарів. Комплексне застосування нею методик дало можливість поєднати кількісні показники з якісним аналізом суб'єктивного досвіду професійної діяльності в умовах війни. Емпіричні результати підтвердили доцільність розгляду резильєнтності військових лікарів в умовах війни як багатовимірного інтегрального психологічного конструкту, що не зводиться до окремих особистісних рис, життєстійкості чи копінг-стратегій, а охоплює мотиваційно-ціннісний, когнітивно-рефлексивний, емоційно-вольовий, поведінковий (операційно-діяльнісний) і комунікативно-регулятивний

компоненти. Отримані дисертанткою результати підтвердили доцільність авторської моделі діагностики резильєнтності військових лікарів, яка забезпечує диференційоване оцінювання ресурсів резильєнтності та зон потенційної уразливості і може бути використана для планування психологічної підтримки та супроводу, психопрофілактичних, психоосвітніх та психокорекційних заходів.

У третьому розділі дисертації «Психологічні механізми підтримки та розвитку резильєнтності військового лікаря в умовах війни» Д.О. Матвєєвою обґрунтовано, розроблено та апробовано програму підтримки та розвитку резильєнтності військових лікарів в умовах війни; визначено її методологічні підходи, принципи, організаційно-психологічні умови реалізації; оцінено результативність впровадження програми і практичну спрямованість запропонованих рекомендацій.

За результатами формувального етапу дослідження в експериментальній групі після впровадження програми авторкою дисертації встановлено статистично значущі позитивні зрушення за низкою психологічних показників. Найбільш змістовно виражені зміни зафіксовано за показниками професійної включеності, професійного контролю, планування вирішення проблеми, а також за базовими переконаннями щодо прихильності світу, його справедливості й контрольованості, цінності власного «Я» та зниження показника випадковості подій. Отримані результати дають підстави стверджувати, що участь у програмі пов'язана з посиленням суб'єктної позиції військового лікаря, розвитком конструктивних копінг-стратегій і зміцненням когнітивно-смыслових опор резильєнтності. Конкретизовано психологічні механізми підтримки та розвитку резильєнтності військового лікаря в умовах війни. До них належать психологічна саморегуляція, рефлексивне осмислення професійно складного, кризового та потенційно психотравмувального досвіду, актуалізація професійних смислів і мотиваційно-ціннісних ресурсів, соціальна підтримка та конструктивна професійна взаємодія, психологічний

моніторинг і рання профілактика дезадаптації, а також організаційне забезпечення відновлення та профілактика професійного вигорання. Сукупна дія цих механізмів забезпечує підтримання психологічної стійкості, професійної ефективності та адаптаційних можливостей військового лікаря. Таким чином, узагальнення результатів експериментального дослідження підтвердило доцільність використання програми підтримки та розвитку резильєнтності як складової психологічного супроводу, післядипломної підготовки та професійного розвитку військово-медичного персоналу.

У цілому зазначимо, що дисертанткою у роботі на великому теоретичному та емпіричному матеріалі, послідовно та неухильно дотримуючись визначених у теоретичній частині методологічних засад, розкриваються та обґрунтовуються її основні положення. При цьому, доведення їх здійснюється авторкою із належною доказовістю і послідовністю.

Разом із тим при загальному позитивному враженні від опанованої роботи вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження, побажання та рекомендації.

1. Під час теоретико-методологічного аналізу авторці бажано б було розширити сферу наукового пошуку, включивши до нього наукові доробки й інших провідних українських дослідників проблеми резильєнтності, зокрема О.І. Кононенко (психологічна резильєнтність особистості в умовах війни), В.Корольчук і М.Корольчука (порівняльний аналіз понять стресостійкості та резильєнтності у вітчизняній та зарубіжній психологічній науці), С.Болтівця, А.Фурмана, О.Фурман, В.Корольчук, М.Корольчука (інтеграція психофізіологічних технологій для управління стресом: проблеми та рішення в українській системі охорони здоров'я), О.Креденцер (резильєнтність як чинник суб'єктивного благополуччя психологів в умовах війни), С.Б. Кузікової (особливості посттравматичного стресу та резильєнтності військовослужбовців Збройних сил України), Є.М. Потапчука (резильєнтність – потенціал відновлення особистості у складних життєвих

обставинах), монографію О.М. Кокуна (життєстійкість і резильєнтність людини в сучасному світі: теорія, дослідження, практика), дисертації О.В. Числіцької (психологічні особливості адаптації до професійної діяльності військовослужбовців медичної служби), Н.О. Бондаренко (психологічні особливості розвитку резильєнтності майбутніх медичних сестер у роботі з важкими соматичними хворими) тощо.

2. Під час операціоналізації поняття резильєнтності у контексті професійної діяльності військових лікарів дисертантці бажано б було здійснити диференційно-психологічний аналіз семантики цього поняття і стресостійкості.

3. Серед опублікованих наукових праць у фахових виданнях авторці бажано б було повніше відобразити основні результати виконання 2-го, 3-го і 5-го завдань дослідження.

Але викладені вище зауваження, побажання та рекомендації не впливають суттєво на цілком позитивну оцінку самої роботи та тому не знижують наукову і практичну цінність дисертаційного дослідження Д.О. Матвєєвої. Детальне вивчення її дисертації на тему «Психологічні особливості розвитку резильєнтності військового лікаря в умовах війни» дозволяє зробити висновки, що її авторка оволоділа методологією наукової діяльності, і це дозволило їй якісно та на високому рівні виконати поставлене наукове завдання. Тому дисертацію Д.О. Матвєєвої є усі підстави вважати самостійним завершеним науковим дослідженням, що виконане на належному науковому рівні, воно відзначається науковою новизною, теоретичною та емпіричною обґрунтованістю отриманих результатів, а також їхньою очевидною практичною значущістю. Отримані дисертанткою наукові доробки викладено згідно вимог до наукового стилю, її наукова праця є кваліфікованою інтерпретацією основних положень, що містяться у власному дослідженні. Основні результати дисертації із достатньою повнотою відображено у наукових працях у фахових виданнях, затверджених Міністерством освіти і науки України як фахові у галузі психології категорії

Б, а також результати апробації - у збірниках тез доповідей на наукового-практичних конференціях.

Таким чином, дисертаційна робота Матвєєвої Дар'ї Олегівни відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44, а її авторка – Дар'я Олегівна Матвєєва заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

професор кафедри психології Уманського національного університету

доктор психологічних наук, професор

заслужений діяч науки і техніки України

 Олександр САФІН

В.о. ректора

Уманського національного університету

Олена ЯРОШИНСЬКА

